

KÂHTA AĞZINDA YUVARLAK ÜNLÜLERİN KULLANIMI*

M. Fatih ALKAYIŞ*

Özet

Ağızlar, Türkçemizin zenginlik kaynağını oluşturan dil hazineleridir. Farklı söyleyiş biçimlerinin esas alındığı ağızlarda yöresel dil özelliklerinin yazıya geçirilmemesi gerekir. Ancak Kâhta ağzında “o-u” ve “ö-ü” sesleri hem konuşma dilinde hem yazı dilinde birbirine karıştırılmakta ve bu durum anlaşılmağına yol açmaktadır. Örnek: *toz-tuz; göl-gül*. Bunun sonucunda, ilçe insanları artık hangi telaffuzun doğru, hangisinin yanlış olduğunu ayırt edemeyecek duruma gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağızlar, Kâhta ağzı, telaffuz, yazı dili.

USING THE ROUNDED VOWELS IN THE DIALECT OF KÂHTA

Abstract

The dialects are the language treasures that constructed the richness of Turkish language. The dialects, consisting different speaking styles, must not be used at the writing language. But the letters “o-u” and “ö-ü” are mixed to each other both at the writing language and the speaking language in the Kâhta dialect. So that it caused some problems. Examples: *toz-tuz; göl-gül*. The people living in Kâhta can not have the right pronunciation because of the common wrong using.

Key words: Dialects, Kâhta dialect, pronunciation, writing language.

Giriş

Adıyaman'ın en büyük ilçesi olan Kâhta, 60.000 nüfuslu bir yerleşim merkezidir¹. İlçenin kendine özgü bir ağız yapısı vardır. Kâhta ağzında anlaşılmağına ve karışıklığa yol açan önemli bir ağız özelliğı bulunmaktadır. Bu durum, ilçeye dışarıdan gelen herkesin hemen dikkatini çekmektedir:

Sözcüklerin söylenişinde bazı sesler birbiriyle karıştırılmaktadır. Bu seslerin başında “o-u” ve “ö-ü” gelmektedir. Örneğın “yo” kelimesi “yu” şeklinde; “su” kelimesi “so” şeklinde; “söz” kelimesi “süz” şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu söyleyiş özelliğı “o-u” ve “ö-ü” seslerini barındıran bütün kelimelerde görülmektedir:

* (Bu çalışma, 25-30 Mart 2008 Tarihleri Arasında TDK ve Harran Üniversitesince Şanlıurfa'da Düzenlenen I. Ağız Araştırmaları Çalıştayında Bildiri Olarak Sunulmuştur)

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, falkayis@adiyaman.edu.tr

¹ <http://www.kahtanet.com>

Örnekler:

<i>Ey Allahın kolları</i> ²	(Ey Allah'ın kulları)
<i>Gül kenarına gittim</i>	(Göl kenarına gittim)
<i>Küfte yuğurduk</i>	(Köfte yoğurduk)
<i>Urganizasyon buzuk</i>	(Organizasyon bozuk)
<i>Tolomba datlısı</i>	(Tulumba tatlısı)
<i>Kolakları çırnadı</i>	(Kulakları çınladı)
<i>Bornu aħmaħ</i>	(Burnu akmak)
<i>Ukullar kapalı</i>	(Okullar kapalı)
<i>Yulun sunu</i>	(Yolun sonu)

Kâhta ağzıyla ilgili olarak yukarıda belirttiğimiz bu temel özellik, bu ağzın yuvarlak ünlülerle ilgili genel yapısını ortaya koymaktadır. Aslında bu kullanım, öğrenim durumu ne olursa olsun, bütün Kâhtalı vatandaşlarımızda görülmektedir; çünkü kişi kendisini doğuştan bu konuşma tarzının içerisinde bulmaktadır.

Benzer bir kullanım, Elazığ'ın Baskil ağzında da tespit edilmiştir³:

Örnekler:

<i>Bülük</i>	(bölük)
<i>Güz (göz)</i>	
<i>Küfte</i>	(köfte)
<i>Surfa</i>	(sofra)
<i>Tavoħlar</i>	(tavuklar)
<i>Yağmor</i>	(yağmur)

Kâhta ağzında “o-u” ve “ö-ü” seslerinin birbiriyle karıştırılması sadece konuşma dilinde değil, yazı dilinde de görülmektedir. Bu söyleyiş yazı diline geçince, iki ses arasındaki kullanım farkı ayırt edilememekte ve büyük bir karışıklık doğmaktadır. Durum böyle olunca, doğru olanın öğrenilmesi ve öğretilmesi de zorlaşmaktadır.

Aşağıya aldığımız türkü Gölbaşı-Adıyaman yöresine ait olup, Kâhta ağzının tesiriyle şu şekilde derlenmiştir:

*Gölbaşı'na Vardım **Göleri** Çoktur,
Güzeller Geliyor Sevdığım Yoktur,
Şalvarlı Gelin Yallah,
Fistanlı Gelin Billah,
Öldürdün Beni...*

² Bir Cuma namazı hutbesinden, Kâhta – 2006.

³ Buran, Ahmet; Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, s.46, 128, 134.

Altını çizerek gösterdiğimiz kelime aslında “göl” değil, “gül” olmalıdır. Çünkü Adıyaman’ın Gölbaşı ilçesinde bir tane göl vardır; ama güller çoktur. Dahası, bu parça 3485 repertuar numarasıyla TRT arşivine girmiş ve söz konusu kelime uzun süre “göller” biçiminde çalınıp söylenmiştir. Daha sonra yanlışlık fark edilince TRT kayıtlarındaki “göl” kelimesi “gül” olarak düzeltilmiştir⁴.

“o-u” ve “ö-ü” seslerinin yanlış kullanımıyla ilgili bir başka örnek verelim. Kâhtalı Mıçı⁵ yıllar önce bir televizyon programına katıldığında, sunucunun kendisine yönelttiği bir soruya şöyle cevap veriyor:

Sunucu: *Efendim, burcunuz nedir?*

Kâhtalı Mıçı: *Allah’a şükür benim kimseye borcum yoktur.*

Kâhta’daki bazı market ve işyerlerinin camlarına asılmış birkaç duyuru hemen dikkatimizi çekmişti⁶:

Tuz şeker vardır (Toz şeker vardır)

Kömör satılır (Kömür satılır)

Dundurma (Dondurma)

Suğuk kula (Soğuk kola)

Yine diğer bir sorun, Kâhtalı nüfus memurlarının, işlerinin gereği olarak kişi adlarını ve soyadlarını nüfus cüzdanlarına yazarken “o-u” ve “ö-ü” seslerini karıştırmaları ve bunun sonucunda birtakım gülünç durumlarla karşılaşılmasıdır. Örneğin “Bülbül” ve “Duymaz” soyadları nüfus cüzdanlarına “Bölböl” ve “Doymaz” biçiminde geçerken, “Orhan” ve “Ömer” adları da “Urhan” ve “Ümer” biçiminde geçmiştir.

Yuvarlak ünlülerin kullanımı ile ilgili sorunlar, Kâhta’daki mezar taşlarına da yansımıştır. Aşağıya aldığımız örnek, yazı diline sirayet etmiş olan bu ağız özelliğini çok iyi yansıtmaktadır:

“Hasan oğlo M.Sabri Çelik”⁷

Kâhta ağızında yuvarlak ünlülerin (o-u; ö-ü) birbirlerinin yerine kullanılması, ilçenin eğitim-öğretim durumuna da yansımıştır. İlçede Kâhta nüfusuna kayıtlı birçok öğretmen ve idareci görev yapmaktadır. Yuvarlak ünlülerle ilgili bu durum, söz konusu öğretmen ve idarecilerin dillerine de sirayet etmiştir. En basitinden, öğretmen ve idareciler, öğrencilere “**çucuklar**” diye seslenmektedir. Durum böyle olunca öğrenciler de zaten ailelerinden ve çevrelerinden alışkın oldukları bu konuşma tarzını öğretmenlerinden de duyarak pekiştirmekte ve zihinlerine yerleştirmektedirler.

⁴ <http://www.turkuler.com>

⁵ Adıyaman’ın Kâhta ilçesi nüfusuna kayıtlı ünlü bir türkücü.

⁶ 2007 yılında Kâhta Meslek Yüksekokulunda Türk Dili derslerine girdiğim dönemde görmüş olduğum ilanlar.

⁷ Doğum Tarihi: 02.04.1957 / Ölüm Tarihi: 09.10.2005; Kâhta Mezarlığı.

Derslerde, sınıf içi etkinliklerde veya diğer eğitim-öğretim faaliyetlerinde hem öğretmenler hem de öğrenciler yuvarlak ünlülerin kullanımından kaynaklanan sorunları “telaffuz” noktasında çözebilmiş değillerdir; ancak “yazıda” ilginç bir yöntemle bunun üstesinden gelmeyi başarmışlardır. Örneğin, öğretmen derste çocuklara yazı yazdırırken “konu” kelimesini “kunu” biçiminde söylemekte; bunun yanında öğrencileri şu şekilde de uyarmaktadır: “Kelimenin ilk hecesi **kapalı u** olacak!”. Yani öğretmenler “o” sesini belirtmek istediğinde “kapalı u”; “u” sesini belirtmek istediğinde de “açık u” kavramlarını kullanmaktadırlar.

Ağızlar da bazı sesler birbirine karıştırılabilir ve birtakım yanlış telaffuzlar ortaya çıkabilir; ancak kaliteli bir eğitim-öğretim için bu farklılıkların yazı diline yansımaması gerekmektedir. Ağızlardaki değişik kullanımların yazı diline geçmesi, türlü anlamlara gelebilecek durumlar doğurmakta ve bizleri çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Anadolu ağızlarının ses ve şekil özelliklerinin tam anlamıyla ortaya konması, Türkçenin söz varlığının tespiti bakımından son derece önemlidir⁸. Ağızlar, bizleri Eski Türkçeye buluşturan dil hazineleridir. Eski Türkçede kullanılan ve bugün yazı dilinde yer almayan kelime ve kavramlara çoğu kez Anadolu ağızlarında rastlarız. Bilindiği gibi dil canlı bir varlıktır. Dildeki canlılığın devam etmesi de Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmaların aralıksız olarak yürütülmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- BURAN, Ahmet; Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, s.46, 128, 134; TDK Yayınları, Ankara–1997.
CAFEROĞLU, Ahmet; Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, TDK Yayınları, Ankara–1995.
DERLEME SÖZLÜĞÜ, I-XII. cilt, TDK Yayınları, Ankara–1993.
NAKİBOĞLU, Sadi H.; Adıyaman ve Yöresi Ağızları, Niğde Üniversitesi Yayınları, Niğde–2001.
ÖZÇELİK, Sadettin; Urfa Merkez Ağzı, s.1, TDK Yayınları, Ankara–1997.
YAĞINLI, Ahmet Âkil; Adıyaman Ağzı ve Kültürü; Adıyaman Belediyesi Yayınları, Adıyaman–2006.
TOPDEMİR, Ramazan; Adıyaman Folkloru, Adıyaman Belediyesi Yayınları, Adıyaman–1996.
TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK Yayınları, Ankara–2005.

<http://www.kahtanet.com>

<http://www.turkuler.com>

KAYNAK KİŞİLER:

- ARI, Abdullah; Yaş 32, Sınıf Öğretmeni, Kâhta.
DAĞHAN, Mehmet; Yaş 54, Emekli Memur, Kâhta.
DOYMAZ, Halise; Yaş 62, Ev Hanımı, Kâhta.
KAYADUMAN, Hamza; Yaş 28, Sınıf Öğretmeni, Kâhta.
SÜZEN, Mehmet; Yaş 48; Memur, Kâhta.

⁸ Özçelik, Sadettin; Urfa Merkez Ağzı, s.1.